

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pōli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 25. avgusta 1880.

Obseg: Grozna trtna uš — phylloxera vastatrix — na Hrvatskem blizo meje štajarsko-kranjske. — O prihodnjem zboljševanju ljubljanskega močvirja. (Dalje.) — Deželna kranjska vino- in sadjerejska šola na Slapu pri Vipavi. — Ali so ogršične ali lanene preše za živinsko krmo boljše. — Kako se mlade krave privadijo, da se dado rade molzti. — Obravnave deželnih zborov. — Sanje ustavovercev. — Praznik sv. Cirila in Metodija na Dunaji. (Dalje.) — Kopitarjeva stoletnica. — Svečanost Stanku Vrazu v spomin. — Naši dopisi. — Noviĉar.

Gospodarske stvari.

Grozna trtna uš — phylloxera vastatrix
na Hrvatskem blizo meje štajarsko-kranjske.

Nujni razglas vinorejcem kranjskim in štajarskim.

Nedavno sem „Novicam“ poročal o nesreĉi, katera je zadela vinograde v Pirani v Istri. Hrvatska vlada poslala me je dvakrat v Istro, da ondi preišĉem stvar in nasvetujem potrebne naredbe, da se grozna phylloxera ne zanese na Hrvatsko. Vrnivši se iz Istre sem med drugim predlagal sl. vladi, da naj se vsem podžupanijam popišejo simptomi (znamenja), pod katerimi se phylloxera pokaže, in da se to vsem obĉinam naznani, kajti mogoĉe je, da phylloxero uže v deželi imamo, samo da je vinorejci ne poznajo.

Komaj pa je bila ta naredba razglašena, uže nekoliko dni kasneje pošlje v steklih dobro zamotanih obĉina Brdovac pri Zaprešiču vladi nekoliko izkopanih trsov na ogled, z opazko, da na teh trtah so ona znamenja, katera so bila popisana v vladnem razglasu. *) Vlada izroĉi trse precej meni, da jih preišĉem — in žalibog! — prvi pogled s povekšalnim steklom na korenine trt pokazal mi je množino phylloxere, in konstatirana je bila neizmerna nesreĉa za hrvatsko zemljo.

Po nalogi vlade precej se podam na mesto, od kodar so bile trte poslane, da pregledam, kako daleĉ je nesreĉa razširjena, in da konstatiram obseg okuženih vinogradov. V Zaprešiču pridruži se mi obĉinski naĉelnik iz Brdovca, baron Rauch z svojimi sinovi, in oskrbnik posestva grofa Jelaĉića. Ćez poldrugo uro vožnje pridemo v vas Kraj, katera leži ob Sotli, na meji štajarski. Cela okolica ni druzega kakor bregovi nasajeni s trtami, — nasproti tem bregovom na drugi strani Sotle leži štajarska bizeljska dolina zopet s krasnimi vinogradi. Hrvatski vinogradi so od štajarskih komaj pol ure oddaljeni.

Ko pridemo v Kraj, podamo se v vinograde grajšĉaka Sigmunda in na žalost morali smo opaziti, kako je uže velik del vinograda popolno uniĉen, trte posušene brez mladice in ploda. Strašen bil je pogled po

vinogradih! Kamor smo prišli, povsod smo našli, da jih phylloxera pokonĉuje in da poglavitni dohodek naše dežele rapidno pod zlo gré.

Ko so se vsi o veliki nesreĉi prepriĉali, odšli so zopet na svoj dom, jaz pa sem vstal v Marija Gorico, da od tamo dalje prepotujem vinograde in konstatiram, kako daleĉ je razširjena phylloxera.

O petih dneh svojega preiskavanja mogel sem se prepriĉati, da je phylloxera razširjena v vinogradih 3 davkovskih obĉin in to v Laduĉu, v Kraji in v Pušĉi. Te obĉine imajo vinogradov 1010 oralov, od katerih je okuženih in uniĉenih do 300 oralov. Okuženi vinogradi razprostirajo se od sv. Križa (obĉina Laduĉ) do Pušĉe v daljini 4 ur. Najveĉ vinogradov imajo tukaj gospodje Sigmund, baron Rauch in grof Jelaĉić. Pa tudi kmetje imajo veliko vinogradov, katerih nekoliko so pa uže preteklo jesen izkrĉili in nasadili s turšico, kazoĉi, da so se jim trte vse posušile, katere uže nekoliko let niso rodile; neznajoĉi za vzrok, gledali so siromaki, kako jim vinogradi propadajo.

Od kod da je phylloxera le sem prišla, ne more se za gotovo povedati; sumnja, da jo je iz Klosterneuburga z naroĉenimi trtami pred 10 leti dobil g. Sigmund, ni popolno opraviĉena, kajti vinograd, nasajen z onimi trtami, je sicer inficiran, al trte niso se še posušile in imajo še toliko mladice, da se bodo posušile še le ĉez dve leti, doĉim so trte na drugih mestih vinograda, katere niso bile donešene iz Klosterneuburga, uže preteklo leto se posušile in propadle.

Mogoĉe bi bilo tudi to, da je phylloxera došla iz Štajarskega v hrvaške vinograde, ker se pripoveduje, da so vinorejci pri Kapeli (vas na štajarski strani), katera leži nasproti Sigmundovih vinogradov, uže pred tremi leti krĉili vinograde zato, ker so se jim sušili.

Tudi danes še ne morem za gotovo reĉi, kako daleĉ je phylloxera razširjena; mogoĉe je, da še dalje sega, kakor sem poprej omenil, ker je znano, da phylloxera lahko po veĉ ur daleĉ preletí.

Nevarnost za celo hrvaško deželo je velika, tem bolj, ako se pomisli, kako veliko je tū vinogradov, v katerih se vsako leto pridela 2—3 milijone veder vina, ki je najpoglavitnejši dohodek cele dežele hrvatske.

Velika je pa tudi nevarnost za sosedno kranjsko in štajarsko deželo, kajti okuženi vinogradi niso daleĉ od onega kraja, kjer se Sotla steka v Savo, in kjer je meja kranjske in štajarske dežele.

*) Popis trtne uši in podoba njeno, kakor tudi popis njenega škodljivega razvitka so „Novice“ uže prinesle v 1. listu leta 1873.

Nujno je tedaj priporočiti deželni vladi kranjski in štajerski, da bi po strokovnjakih, kateri phylloxero poznajo, dale pregledati vse sosedne vinograde, ali phylloxere uže tudi tam ni, samo da je ljudje ne poznajo, kakor je to bilo v Istri in zdaj na Hrvatskem, kjer se je tako silno širila toliko let. Kranjska in štajarska vlada morali bi tem prej izdati stroge ukaze proti importu (uvožnji) vsakoršne stvari iz vinogradov okuženih krajev na Hrvatskem, in to tem bolj, ker med okuženimi vinogradi na Hrvatskem je tudi takih, ki so posestva Štajarcev, stanujočih na Štajarskem. Kako lahko je mogoče, da iz svojih vinogradov, ki jih na Hrvatskem imajo, in v katerih je phylloxera, s travo, katero kosijo po vinogradih, s kolci, ali pa z izkopanimi trtami, o katerih mislijo, da so pozeble, prenesejo phylloxero čez mejo v štajerske vinograde!

Zatorej Kranjci in Štajarci pozor! Verjemite mi: kdor ni videl na mestu, ne more verjeti, koliko nesreče in škode more ta mala uš vinogradom narediti.

Hrvatska vlada objavila je ta žalostni primerljaj nemudoma ministerstvu v Pešt in na Dunaj, in sama bode porabila vsa sredstva za pokončanje in lokaliziranje phylloxere v hrvatskih vinogradih.

Zagreb 21. avgusta 1880.

Franjo Kuralt,

tajnik hrv.-slav. gospodarskega društva.

O prihodnjem zboljševanju ljubljanskega močvirja.

(Dalje.)

17. *Vprašanje.* Kacih naredb je treba, da se bode skrbelo za zdravje ljubljanskega mesta in da bi poleg tega mestni odpadki tudi pridovali zemljedelstvu?

Podpisani veščaki mislimo, kar se tega tiče, sploh tako, da zdanja naprava, s katero se odpadki po vodi plavé, kvaro dela človeškemu zdravju in občemu gospodarstvu. Zatorej bi to stvar bilo tako narediti, da bi podzemeljski jarki le deževnico odnašali v reko Ljubljanico, a mestni odpadki da bi se zemljedelstvu na korist rabili tako, kakor se dá v tem kraju, pa da bi to ljudém vendar ne smelo kaziti zdravja.

18. *Vprašanje.* Ali je treba tudi Mali Graben in Gradaščico uravnati, in kako?

Rečeno je bilo uže poprej, da se nam zdi neogibno potreba, tudi Mali Graben in Gradaščico uravnati.

Ob tem poslu bi ne bilo samo izravnati krivin ali zavojev, nego posebno bi trebalo upirati, da ne bi toliko prodovja prihajalo v struge, in zato bi kazalo góranje ali obršne drage zapreti z jezóvi in struge tako preurediti, da bi sip in pesek same ustavljale v tacih krajih, od koder bi ga z lahka bilo odpravljati, kedar bi velela potreba.

Vrhu tega naj bi se po dnu struge položili pragi na vseh tacih mestih, koder voda teče z velikim strmecem, ter bregovi naj bi se tako utrdili in okovárili povsod, koder se udirajo, da bi pozneje tacega posipanja uže ne bilo.

Mali Graben in Gradaščico uravnati po tacem potu, kakor smo zdaj rekli, nam se zdi tako zeló treba, da bi se tega dela bilo najnaprvo poprijeti.

19. *Vprašanje.* Ako se dovrše vsa ta usuševalna dela, kar jih velé gospodje veščaki, ter ako se tudi pogloboči struga Ljubljanici, kakor je bilo govóreno v dvanajstem vprašanju, ali bode potem reka še mogla čolne tako nositi, kakor do zdaj?

Reka Ljubljanica bode potlej čolne nosila še vse tako, kakor do zdaj, ker je voda nad mestom dovolj globoka.

20. *Vprašanje.* Ali je sploh upati, da bi se močvirje moglo z vodo res napajati, in ako bi se moglo, s kakošnim potom naj bi se napajalo? Ali ne bi kazalo, s tem vprašanjem zdaj počakati in poprej usušiti zemljo ter pogledati, kako bi to dejanje pohvalila izkušnja?

21. *Vprašanje.* Ali bi se dalo in ali bi pridovalo, uže na rupe (šoto) navračati vodo, in ali ne bi morebiti bilo koristneje, če zemljo napajati začnó še le potlej, kedar izginejo rupe, a zdaj da bi vodo navračali samo na više ležeče, podhribske kosóve močvirske ali na zakótljaje med gorami?

Najprvo je rupe (šoto) treba do konca usušiti, potem požgati, pozneje predelati v polje in travnike ter med vsem tem časom dajati jih solncu in sapi; kedar se to zgodí, še le potlej se bode mogla na nje voda navračati.

A vendar se uže takoj prve časa v poskušnjo dáde z vodo napajati više ležeči, podhribski kosovi močvirski in zakótljaji med gorami. Te poskušnje bi učile, kako bi se pozneje po vsem močvirji z najboljšim vspehom v službo jemala voda, kolikor bi je bilo dobiti v napajanje.

22. *Vprašanje.* S kakošnim potom bi se močvirje dalo napajati, če premislimo, kako leži, kakošna tla ima ter koliko gorkote in mraza?

Po lombardski deželi je dvoje napajanje. Prvi način je tak, da se napaja zdržema, in to tako, da vodo spuščajo na zimske travnike po vse leto, a na orizovo (rajževo) polje vzpomladi ter nekoliko tudi po letu. Drugi način je tak, da vodo navračajo samo časi, vzpomladi in med poletjem, kar posebno ugaja strnini, stanovitim travnikom in tudi onemu svetu, koder se nekoliko let kosí, a potem zopet nekoliko let orje in seje.

Kranjske dežele podnebje nikakor ne daje, da bi se zimski travniki zdržema napajali, ker je uže jeseni, a še bolj po zimi tolikošen mraz, da trava ob svojih časih ne more nič rasti, in tudi bi zmrzovala voda, stoječa po vrhu.

Ker je vreme po kranjski zemlji tako, zatoraj se nikakor niti svetovati ne more, da bi ljudje sejali oriz (rajž), ki potrebuje svoje posebne gorkote, kadar kalí in dokler koli raste, rekše od majnika do septembra meseca.

A bilo bi vrhu vsega tega vendar želeti in priporočati, v poskušnjo kakošen oral zemlje posejati z orizom, kajti ako to žito kolikaj obrodí, potem bi kazalo, sejati ga vsaj v domačo potrebo.

Ta novi sadež bi zeló tehtovit bil zato, ker bi dokazal, da se tudi na kranjski zemlji res in ob manjših troških dá pričeti ono gospodarstvo, po katerem se nekaj let kosí, a nekaj let orje in seje, a poleg tega oriz tudi zemljo do dobrega učisti.

Dozdanje besede nam jasno odkrivajo, da bi se ljubljansko močvirje dalo samo po nekaterih krajih in le časih napajati z vodo, ter da bi po njem bilo treba nekaj let kositi, a nekaj let orati in sejati, in ob setvah razumno vrstiti drugačno žito za drugačnim žitom. Čim trdneje bi se ljudje tega pota držali, tem večé pridelke bi jim potlej rodila zemlja.

Po Laškem svetu, koder je uže nekoliko století navada, setve tako vrstiti in poleg druge poljščine raste tudi oriz, pridelujejo še enkrat po toliko, če ne več, in tudi zemljišča imajo višo ceno.

Znano je, da vsaka zelína okrog in okrog sebe iz tal posreblje vse stvari, katerih v svojo rast potrebuje, Zatorej poljščina, ako jej dam tri do štiri leta presledka, predno jo denem zopet na poprejšnjo njivo, zdaj